

از این سموم

رضا زرین کمر

www.ketab.ir

نشر دیبایه

از این سموم
رضا زرین کمر

۱۵۴۱
اعلام
دست
فرمان

طراح جلد: ماهان ذاکر

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۲-۳۳۴-۳

چاپ نخست: ۱۳۹۶

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

تلفن دفتر فروش: ۵۵۴۲۸۹۰۱

info@dibayeh.ir

فروشگاه اینترنتی: www.farhangan.ir

ترجمه: زرین کمر، رضا، ۱۳۶۵ -

عنوان و نام پدیدآور: از این سموم / رضا زرین کمر.

مشخصات سرشناس: دیبایه، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۲۲ ص

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۲-۳۳۴-۳

وضعیت فهرست نویسی: فبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: مغولان -- تاریخ

Mongols -- History

موضوع: ایران -- تاریخ -- مغول و ایلخانان، ۶۱۶ - ۷۵۶ ق.

موضوع: Iran History - Mongols and Khanids, 1355 - 1219

رده بندی کنگره: ۹۵۲ / ۴ الف ۱۳۹۶

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۶۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۲۲۹۳۰

فهرست

۷	مقدمه
	فصل اول: از صف‌راها تا معواستان تا بزرگ‌ترین امپراطوری جهان
۱۳	شکل‌گیری یک ملت
۲۷	بررسی عوامل اصلی حمله مغول به ایران
	فصل دوم: علت حمله‌ی مغول به ایران در آن زمان آثار ادبی - تاریخی
۳۷	ایلخانیان و تاریخ‌نگاری
۴۲	آثار تاریخی برجسته‌ی عصر ایلخانی
۶۱	عظاملک جوینی
۶۱	رشیدالدین فضل‌الله همدانی
۷۳	وصاف حضره
۸۰	تاریخ‌نگاری‌های مکتب خواجه رشیدالدین
۸۱	فخر بناکتی
۸۵	حمدالله مستوفی
۸۹	محمد شبانکاره‌ای

۹۷

منهاج سراج

۱۰۶

محمد زیدری نسوی

۱۱۷

مؤخره

۱۲۱

منابع و مأخذ

www.ketab.ir

مقدمه

برآمدن مغولان از اعماق دشت‌های آسیای شرقی و تبدیل شدنشان به یکی از بزرگ‌ترین امپراطوری‌های بشری از معماهای عجیب تاریخ است. این پیشرفت عظیم آن‌چنان ناباورانه بود که اقوام مختلف آن‌را قضای الهی دانستند. مغولان در مدتی کوتاه توانستند امپراطوری افسانه‌ای چین را فتح کنند، بساط قدرت سلاطین خوارزمشاه در ایران را برچینند، با فتح روسیه به اروپای شرقی رسیدند، امپراطوری نیرومند مجارستان را شکست دهند و خلافت عباسی را پس از چند قرن از میان بردارند. تمام این اتفاقات در کمتر از نیم‌قرن حادث شد.

مغولان برای چنین فتوحات بزرگی اسباب کافی نداشتند، ارتش آنان برخلاف شایعات چندان پرتعداد نبود، سلاح‌های پیشرفته به کار نمی‌بردند و با تدابیر سیاسی لازم برای اداره‌ی سرزمین‌های فتح‌شده آشنا نبودند؛ آنچه مغولان را به این پیروزی‌های نظامی رساند، از یک سو روحیه درونی و باور سربازان به حکومت جهانی مغول و از سوی دیگر شیوه‌ی بی‌میان‌دستی جنگ بود. مغولان برای آن‌که در پشت جبهه معارضی نداشته باشند، هر جا که می‌رسیدند، به قتل عام و ویرانی دست می‌زدند. آنان به هر جا که می‌رفتند آن‌گونه برخورد می‌کردند که دیگران از خشونت و وحشی‌گری مغولان بترسند و چنان‌که باید مقاومت نکنند. قتل عام‌های گسترده‌ی مغولان در چین و ویرانگری‌های وحشیانه در ایران گواه این رویکرد مغول است.

در دوره‌ی حکومت مغولان بر ایران، آنان به تقویت تاریخ‌نویسی اقدام کردند. مغولان به سرگذشت آبا و اجدادشان علاقه داشتند و می‌خواستند با کتابت تاریخ، نام خود را جاودان کنند. ایلخانان مغول از میان دانشمندان و فاضلان دربار خود کسانی را برگزیدند تا با حمایت مادی و معنوی دولت به نگارش تاریخ بپردازند. این تاریخ‌نگاران همگی اهل ادب و کارگزار دستگاه دولت مغول بودند.

تاریخ در آن روزگار مانند دیگر مقوله‌های کتابت با زبان ادبی نوشته می‌شد. تاریخ‌کاران عصر مغول هریک سابقه‌ی درخشانی در نویسندگی و ادبیات داشتند. زبانانی ادبی و شیوه‌ای منشیانه به نوشتن تاریخ دست زدند. از این رو آثار تاریخی عصر مغول علاوه بر وجهه‌ی تاریخی از ماهیتی ادبی برخوردار است؛ معنی آنجا آن‌چنان درگیر ادبیات شده‌اند که کارکرد تاریخی آنان زیر سایه‌ی ارزش ادبی پنهان شده است. آثار ارزشمندی که در تاریخ‌نگاری عصر ایلخانان زنده مانده‌اند، علاوه بر آن که بزرگ‌ترین میراث فرهنگی ما از آن عهدند، آثار دست‌اول تاریخی از آن روزگار نیز به شمار می‌روند. از دریچه‌ی این آثار می‌توان نگاهی روشن و عمیق‌تر به عصر مغول داشت.

آنچه در این نوشتار بررسی می‌شود، علت حمله‌ی مغولان به ایران است. این اتفاق برای سرزمین ما بی‌اندازه مهم است؛ پس از حمله‌ی مغول، ایران نتوانست جایگاه فرهنگی و سیاسی پیشین را به دست آورد. با این حمله، بسیاری از کانون‌های تمدن‌ساز و مجامع علمی ایران از میان رفت و با ویرانی مراکز فرهنگی و آشفته‌گی کار اهل دانش،

روزگار متغیر شد. در پس سیلاب خونین مغولان، آنچه از آبادی‌های تمدن‌های شرقی ماند، خاکروبه‌ی شهرها و مناره‌ی استخوان‌ها بود.

علت حمله‌ی مغول به ایران در روایات تاریخ‌نگاران دوره‌ی ایلخانی بسیار جالب است. این آثار معاصر آن اتفاق تاریخی‌اند و منابع دست‌اول در این باره محسوب می‌شوند. علاوه بر این کسانی آن را می‌نگارند که بر این و دینشان از مغولان آسیب دیده است و در عین حال کار گزاران دستگاه مغول‌اند؛ تنگنای روایت کردن ویرانگری مغولان برای کار گزاران دستگاه مغول، روایتی قابل تأمل ساخته است.

این نوشتار به بازخوانی علت حمله‌ی مغول در تاریخ‌های معاصر این رویداد می‌پردازد. این آثار تاریخی ه‌گی در عهد حکومت مغولان نوشته شده‌اند، دوره‌ی تاریخی این آثار از چندسالی پس از واقعه آغاز و تا پایان دوره‌ی ایلخانی امتداد دارد. علاوه بر تاریخ‌هایی که در درون مرزهای دولت ایلخانی نوشته شده‌اند، بعضی از آثار خارج از این مرزها نیز بررسی شدند تا روایات متفاوت از واقعه شنیده شود. این اثر در فصل اول به روایت شکل‌گیری دولت مغول و شرح فتوحاتش می‌پردازد. در فصل دوم تاریخ‌های نوشته شده در آن روزگار را تحلیل می‌کند. در پایان مؤخره‌ای آمده است که به جمع‌بندی مطالب گفته شده می‌پردازد.

جا دارد از استادان و دوستان عزیز که در نگارش این اثر از کمک‌های فکری آنان استفاده کرده‌ام، به ویژه استاد گرانقدر، آقای دکتر محمود بشیری که پیش‌تر بخشی از این نوشتار به عرضشان رسیده است، سپاس‌گزاری کنم. امیدوارم با توجهی بیش‌تر به میراث فرهنگی و ادبی

سرزمینمان و ارزیابی و به ترازو بردن آن، بتوانیم راه آینده را هرچه روشن تر
سازیم.

www.ketab.ir